

KUTATÁS KÖZBEN

FELSŐOKTATÁS: TÖRVÉNYKONCEPCIÓ†

Az Oktatókutató Intézet 1992. május 21. és június 20. között kérdőíves közvélemény-kutatást végzett a felsőfokú oktatási intézményekben oktatók körében, a felsőoktatási törvénytervezetről (FOT).

Ismeretek a felsőoktatási törvény tervezetéről

A felsőoktatási törvény tervezetéről az oktatók elsőprő többsége (96%) hallott, viszont csupán felük (53%) olvasta. A megkérdezettek egyötöde (23%) vitatta meg valamely nyilvános fórumon a koncepciót.

Az oktatók döntő többsége (94%) szerint szükség van új FOT-ra. Indoklásul kiugróan magas arányban – 33%-os említési gyakorisággal – az utóbbi időben végbement társadalmi-gazdasági változásokra hivatkoztak. Noha az oktatók majd mindegyike értesült már a törvény előkészületeiről, szükségesnek is tartják újraszabályozni a felsőoktatás törvényi kereteit, mégis alig rendelkeznek információval a készülő törvény konkrét tartalmáról. Nagyon magas azok aránya, akik egyetlen konkrétumot sem tudtak említeni a törvénytervezetről (68 illetve 83% körül mozgott azok aránya, akik egyetlen pozitívumot, illetve negatívumot sem tudtak kiemelni az FOT tervezetéből).

A felsőoktatási törvénytervezet pozitívumaként az autonómiát említették leggyakrabban (1. említés: 16, 2. említés: 50%) a kérdezettek, míg negatívumként relatíve legtöbbször a finanszírozás problematikája került előtérbe (1. említés: 7, 2. említés: 41%).

Vélemények a törvény előkészítéséről

A megkérdezettek kétharmada (68%) úgy véli, hogy a FOT nem születhet meg a vele összefüggő más törvények nélkül, míg 18% szerint a FOT önmagában is előterjeszhető. Azok körében, akik szerint a FOT-ot együtt kell tárgyalni egyéb törvényekkel, a legtöbben a közoktatási és az akadémiai törvényt említették.

Az oktatókat arról is megkérdeztük, hogy milyen mértékben kellene figyelembe venni különböző szervezetek, testületek véleményét a felsőoktatásra vonatkozó jogi szabályozás során. Az adatokból (lásd I. tábla) kitűnik, hogy az oktatók a felsőoktatás három funkcióját: a tudomány szolgálatát, az elit- valamint a szakemberképzést integrálva, az ország szellemi potenciáljának növelését tartják elsődleges funkciónak. Mi tesz egyetemmé egy felsőoktatási intézményt? Kérdeztünk a képzés színvonalában, illetve ezzel szoros összefüggésben a képzést végző oktatók "minőségében" vélték megtalálni az alapvető kritériumokat. Az intézményrendszerre vonatkozó megközelítések (tulajdonlás, infrastruktúra, jogrend, autonómia) kisebb szerepet kaptak.

† A kutatás Lukács Péter: A felsőoktatás-politikai döntési mechanizmus vizsgálata c. kutatás keretében készült. A kutatási koncepció és a kérdőív Lukács Péter, Setényi János, Csanády Márton és Biro Lajos munkája.

I. TÁBLA

Kinek, mennyire fontos a véleménye

(a számok átlagértékek: az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5-ös pedig azt, hogy döntő mértékben figyelembe kell venni egy-egy szereplő véleményét)

az oktatók érdekképviseleti szervei	4,3
tanszékvezetők és professzorok	4,1
független oktatási szakemberek	4,1
Rektori illetve Főigazgatói Konferencia	3,9
a hallgatók érdekképviseleti szervei	3,8
Művelődési Minisztérium	3,5
Magyar Tudományos Akadémia	3,5
szakminisztériumok	3,2
gazdasági szféra képviselői	3,1
a kormány	2,4
politikai pártok	1,7
egyházak	1,7

Összefoglalva a fentieket azt mondhatjuk, hogy az oktatók többségében egyfajta ideáltípus, a "tisza tudomány" világában egzisztáló egyetem-kép él, és kevésbé vannak elképzeléseik arról, hogy a megváltozott körülmények közepette milyen társadalmi, gazdasági és jogi keretek között kellene működni intézményüknek.

A felsőoktatás intézményi szerkezete

Válaszolóink háromnegyede szerint nem szükséges átalakítani a felsőoktatás intézményi szerkezetét; ezzel ellentétesen csupán az oktatók hatoda vélekedett. A "reformisták" a változtatás mikéntjét elsődlegesen a hasonló képzést folytató intézményekből létrehozott *universitasokkal* képzelik el.

Kérdéseink több, mint kétharmada (68%) többfokozatú képzési szerkezetet tartana optimálisnak Magyarországon. Több, mint ötödük (22%) az egyetem képzési profiljától tenné függővé, míg 8% az egyfokozatú képzést véli járható útnak.

A többfokozatú képzést optimálisnak tartókon belül megoszlanak a vélemények arról, hogy mely időközökben legyen mód leágazásra. 35%-uk szerint 4 éves alapképzés után alapidiploma, majd 2 év után szakdiploma, és ezután posztgraduális képzés keretében doktori diploma legyen a végeredmény. 44% alapjaiban hasonlóan vélekedett, csak 3+2 év után vélte elérhetőnek a szakdiplomát. 21% véleménye szerint 5 éves szakképzés szükségesnek, melynek végén szakdiplomához juthatnak a hallgatók, és ugyancsak a posztgraduális képzés után legyen elérhető a doktori diploma.

A felsőoktatási intézmények tulajdonviszonyai és finanszírozásuk

Kérdéseink döntő többségének az a véleménye, hogy a felsőoktatásból nem vonulhat ki az állam, sőt döntő szerepet kell vállalnia az intézmények működtetésében. A piaci viszonyok fokozottabb érvényesülését hangsúlyozók között nem fedezhető fel egyetlen olyan változó sem, amellyel jellemezhető lenne a "piac-elvűek" csoportja, azaz egyformán megtalálhatók az egyetemeken, illetve a főiskolákon; a fiatalabb, illetve az idősebb oktatók között, de még a tudományos fokozat, illetve az oktatói cím sem differenciáló tényező.

Az oktatók "puha piaci" beállítódását tapasztalhattuk akkor, amikor az intézményfinanszírozással kapcsolatos kérdéseinkre válaszoltak. A relatív többség megosztaná a pénzügyi forrásokat az állam és a hallgatók között, azt viszont a többség elutasította, hogy a

hallgatókon keresztül jussanak hozzá a működéshez szükséges pénzeszközökhöz, azaz nem értettek egyet a "lábbal szavazás" bevezetésével. Ugyancsak elutasították azokat a változtatásokat, amelyek közvetve vagy közvetlenül – a későbbi munkaadón keresztül – a hallgatóra terhelnék a képzés költségeit.

II. TÁBLA

*Kik lennének az optimális tulajdonosai az egyetemeknek illetve a főiskoláknak?
(a válaszok százalékos gyakorisága)*

	egyetemek	főiskolák
továbbra is az állam	87	85
önkormányzatok	18	24
az alapítványok	58	56
az egyházak	33	33
magánszemélyek	22	22
vagyonkezelő társaságok	28	27

A finanszírozás kérdésköréhez kapcsolódóan az oktatók relatív többsége (52%) a nem állami felsőoktatási intézményeknek kevesebb állami támogatást tartana szükségesnek, míg 25% véleménye szerint ezeknek az intézményeknek ugyanakkora támogatás járna.

A felsőoktatásra jutó pénzeszközök elosztásába döntően két szervezet beleszólását igénylik az oktatók. A domináns vélemény szerint a Parlament, illetve az Országos Felsőoktatási Tanács illetékességi körébe tartozzon a források elosztása.

III. TÁBLA

Őn egyetért vagy nem ért egyet azzal, hogy... (a válaszok százalékos megoszlása)

	egyetért	nem ért egyet
a hallgatók olyan tandíjat fizessenek, amely fedezi az intézmény teljes működését	1	95
az intézmények finanszírozását állami forrásból, a hallgatói létszám alapján kell megoldani	40	55
az intézmények finanszírozását állami forrásból, általános intézményfinanszírozással kell megoldani	24	69
a fenntartási költségek nagy részét az állam fedezi, másik részét tandíjából finanszírozzák	54	41
a hallgatók állami támogatásban részesülnek, és abból fizetik a képzés teljes költségét fedező tandíjat	24	71
a képzési költségeket a későbbi munkaadók fizessék	13	82

Az oktatók alkalmazása és fizetései

A közalkalmazotti törvény meghatározta az oktatók jogállását, ugyanakkor nyitott kérdés, hogy milyen módon, illetve milyen időszakra szóljanak az oktatók megbízásai. A relatív többség (58%) szerint mind pályázat, mind az intézményi tanács meghívása szolgálhasson alapul az oktatói állások betöltésére. A kérdezettek 37%-ának volt az a véleménye, hogy csak pályázat útján lehessen valaki oktató, míg a kooptálás mellett csupán 2% voksolt.

Teljességgel megoszlottak a vélemények arról a kérdésről, hogy a megbízás milyen időszakra szóljon. 24% szerint a kinevezés "egy életre", azaz meghatározatlan időre vonat-

kozzon. 36% ugyanezt csak a docensek és az egyetemi tanárok esetében tartotta elfogadhatónak, míg ugyanennyien a határozott idejű alkalmazást preferálták.

IV. TÁBLA

Mitől függenek az oktatói bérek?

az elnyert tudományos fokozattól	3,9
az oktató kutatói és publikációs tevékenységétől	3,8
az oktatói munkával eltöltött évektől	3,4
a hallgatói véleményezéstől	2,9
a kollégák véleményétől	2,3
a tanszékvezető véleményétől	3,2
az intézményvezető véleményétől	2,5
milyen megbízásokat kap/hoz a gazdasági, élet szereplőitől	2,4

A magántanári habilitáció rendszerének bevezetésével az egyetemi testület döntése alapján az adott intézményben státusban nem lévő szakemberek is jogot kapnának kurzusok meghirdetésére, s ezzel a tervezettel a döntő többség (90%) egyetértett. Kevésbé voltak egyöntetűek az álláspontok az oktatók hallgatói véleményezésével kapcsolatban. (Ugyannyian – 38% – voltak mellette, s ellene.)

Az oktatói bérek kialakításának kérdésében sem alakult ki meghatározó vélemény. Relatíván legtöbbször (42%) azt a megoldást támogatták, hogy a közalkalmazotti törvényben rögzített bértáblázat segítségével állapítsák meg a fizetéseket. 29% szerint ebben az intézményvezetése szabadon dönthessen, míg 18% éves központi béralkuban rögzített bértáblázat segítségével határozná meg az oktatói béreket. Csupán 4% voksolt a minisztérium kompetenciája mellett.

A IV. táblázat tanúsága szerint nem volt véleménydominancia arról, hogy mitől függenek az oktatói bérek. Az 1-től 5-ig terjedő skálán az elnyert tudományos fokozat és a kutatói, publikációs tevékenység került az első helyre 3,9 illetve 3,8-es átlaggal. (Az álláspontok problematikuságát jelzi, hogy az oktatók 45%-a nem vesz részt sem hazai, sem nemzetközi kutatási programban.)

Biro Lajos

DIFFERENCIÁLÁS A FELSŐ TAGOZATON†

Szelekció és közös iskola

Az iskolai utak tíz éves korban történő szétválása hosszú hagyományokra tekint vissza. Elméleti alapját az a meggyőződés jelenti, hogy a gyerekek érdeklődése, irányultsága addigra alapjaiban kialakul, s az elemi iskola után elágazó képzési utakon az eltérő tanulói adottságok

† A tanulmány az Oktatókutatás Intézet és a bécsi *Ludwig Boltzmann Institut für Schulentwicklung und Internationalvergleichende Schulforschung* közös kutatásán alapul. Az osztrák résztvevők: *Elisabeth Bühmel* és *Richard Olechowski*.